سخن سردبیر
معنویت در انگاره‌های الهی و کارکردهای آن در سلامت

معنوی یعنی منسوب به معنی و در معانی دیگری از جمله: حقیقی؛ راست؛ اصلی؛ ذاتی؛ مطلق؛ باطنی؛ و روحانی؛ نیز به کار می‌رود و حالتی است که باید در ارتباط با خداوند تحقق پیدا کند. یاد حق و غیر او را از یاد بردن؛ گفت‌وگوی کلامی با خدا از طریق نماز، دعا و نیایش؛ عمل به دستورات قربی و غیرقربی؛ نماز و قرآن خواندن؛ اخلاص (پاک بودن رفتار و کردار آدمی از تظاهر و ریا) ؛ با واسطه‌های فیض یعنی اولیای خدا سخن گفتن، و زهد، از مصادیق معنویت هستند. همه این موارد، آدمی را به سوی صفات مطلوب انسانی (سیر به سوی مظهر صفات الهی شدن)، سوق می‌دهند،که در نهایت فرد خالق خود را به عینه درک می‌کند. یکی از مصادیق بارز معنویت در انگاره‌های الهی **«همدردی و همدلی با ضعفاء محرومان، بیچارگان و افتادگان»** است[۱].

معنویت در انگاره‌های دینی، ریشه در وحی الهی داشته و با اعتقاد به خدا و قیامت شکل می‌گیرد. این کیمیای سعادت با اندیشه و انگیزه ایمان به غیب، اعتقاد و قرب به حق تعالی، التزام به شریعت، پایبندی و عمل به اخلاق الهی، و انجام عمل صالح تعریف و در ارتباط‌های پنج‌گانه تجلی می‌یابد: ارتباط انسان با خدا؛ ارتباط انسان با خود؛ ارتباط انسان با جامعه؛ ارتباط انسان با جهان؛ و ارتباط انسان متکامل با انسان کامل؛ . وجود معنویت در حیات فردی، خانوادگی و اجتمایی عامل آثار فراوانی در متن زندگی اسلامی است و فقدان آن نیز می‌تواند آثار تخریبی فراوانی را برجای گذارد[۲]. معنویت دارای مؤلفه‌های ایجابی و سلبی است. در بعد ایجابی تقویت بنیه ارتباطی با خدا و سازندگی شخصیت الهی برپایه باورهای دینی، انس با خداوند، عبادات، مناجات، و اعمال صالح، و در جنبه سلبی، دفع و رفع فساد در ابعاد مختلف فکری و اخلاقی در حوزه فردی، خانوادگی و اجتماعی، حائز اهمیت و مورد تأکید است. انسان براساس سرشت الهی و فطرت توحیدی تشنه معنویت صائب و صادق است.

معنویت الهی - توحیدی، حقیقتی جامع و مانع است، در همه عرصه‌های زندگی از کمال و کارآمدی برخوردار است و به زندگی انسان هدف و جهت می‌بخشد. سلوک معنوی، در همه عرصه‌های زندگی، عامل مهم و زیرساختی نیل به پیشرفت و تعالی و سازنده همه ابعاد و ساحت‌ها و حافظ انسان در برابر آسیب‌ها و خطرات و ضامن سعادت است. در معارف قرآنی، معرفت و ایمان به غیب و تلاش دائمی برای اتصال به عالم غیب، مشخصه فرد دیندار است؛ و عنصر معنویت نیز همین است[۳].

معنویت اسلامی انسان را شایسته و سزاوار رسیدن به قرب الهی می‌داند و او را بی‌واسطه در رابطه با خداوند، دارای استعداد خلافت الهی و تجلی اسماء و صفات الهی معرفی می‌کند. ظرفیت نامتناهی انسان، در صورتی‌که در راستای معرفت و عبودیت حق جریان یابد، شکوفا می‌شود و به دستیابی ایمان و عمل صالح می‌انجامد. توجه به حقیقت و ورود در عرصه معنویت آرامش قلبی را به انسان هدیه خواهد کرد «اَلا بِذِکْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوب»[۴].

سلامت معنوی از ابعادی است که لازمه تعالی در سایر ابعاد و تضمین کننده تحقق انسان سالم در جوامع سعادتمند و برخوردار از توسعه و امنیت پایدار است. «در مکاتب الهی انسان موجودی است متألّه، مسئول، غایت مقصود آفرینش، رو به کمال، خداجو، معتقد به حیات پس از مرگ و ثواب و عقاب الهی .او پیرو پیامبران پروردگار و دارای هویت روحانی، جسمانی، روانی و اجتماعی است. هدف از زندگی سالم، تأمین نیازهای معنوی و حرکت به سوی تعالی با بهره‌گیری شایسته از رفاه جسمی، روانی، اجتماعی و ارتقا کیفیت زندگی است[۵]»

سلامت کامل، در انگاره‌های اسلامی، همه هستی و همه ساحات بشری را در نظر می‌گیرد، یعنی عالم غیب و حرکت انسان به آن جهان و زندگی آرام و مطمئن در این دنیا.

سه سال بعد از انتشار پیش شماره نشریه حاضر به عنوان ویژه‌نامه سلامت معنوی اسلامی، فرصت مغتنمی به دست آمد تا مجموعه کامل‌تر و جامع‌تری از گفتمان علمی در این حوزه، تقدیم نظام سلامت و علاقمندان و محققان این عرصه گردد. از نویسندگان عالیقدر و دست‌اندکاران تهیه و تنظیم مطالب سپاسگزاری می‌شود و در ادامه، طیف دیگری از نتایج مطالعات صاحبنظران این حوزه ارائه خواهد شد.

---

۱. جلوه‌های معنویت در آثار، بیانات و زندگی شهید مطهری: http://entezaremotahar.blogfa.com

۲. محمدجواد رودگر: کارکردهای معنویت در عرصه‌های اجتماعی از دیدگاه مقام معظم رهبری. http://pmbo.ir

۳. سیدمصطفی محقق‌داماد: جایگاه معنویت در الهیات اسلامی،گروه علوم اسلامی فرهنگستان علوم. http://www.ias.ac.ir

۴. ویکی فقه، دانشنامه حوزوی: چیستی معنویت اسلامی http://wikifeqh.ir

۵. سیدمحسن فروتن: سلامت معنوی اسلامی از دیدگاه مرحوم استاد دکتر محمدمهدی اصفهانی. نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت، پیش‌شماره، بهمن ۱۳۹۶

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-17]